

مدرسه کارآمد

← معماری و ساختمان کارآمد

در باب معماری هر بنا، وقتی می‌گوییم آن بنا به خوبی کار می‌کند، تنها به این معنی نیست که خوب و مقاوم ساخته شده و در آن مصالح خوبی به کار رفته است. چه‌بسا مهم‌تر این است که نخست کارکردها و فعالیت‌های درستی برای ساختمان تعریف کنیم و پس از آن ببینیم این ساختمان چقدر کارکردها، رویدادها و فعالیت‌هایی را که انتظار داریم در آن رخ دهد حمایت و تسهیل می‌کند (لاوسون، ۱۳۹۱). در این صورت، می‌گوییم این ساختمان کارآمد است. کارآمدی معماری هر مدرسه نیز زمانی قابل تعریف است که فعالیت‌ها و رویدادهای اساسی در آن مدرسه تعریف شده باشند. با این حساب، مدرسه کارآمد مدرسه‌ای است که رویداد اصلی و محوری درستی برای آن تعریف شده باشد. همچنین، معماری و محیط کالبدی مدرسه از این رویداد حمایت و در تحقق آن تسهیل ایجاد کند.

← رویداد اساسی در مدرسه کارآمد

در دنیای امروز، مدرسه کارآمد آن است که در آن «یادگیری» رویداد اصلی باشد. چرا که در نظام تعلیم و تربیت کارآمد، اصلی‌ترین محور

سرایت می‌کند. بدیهی است که در این نظام، آموزش رسمی و معلم‌محوری مبنای فعالیت‌ها نیست و همه چیز برای تدریس رسمی و یک‌سویه معلم طراحی نمی‌شود.

فعالیت و مهم‌ترین رویدادها، مبتنی بر یادگیری با محور فعالیت دانش‌آموزان تعریف می‌شود. نوعی یادگیری که به محتوای علمی محدود نمی‌شود و به همه ابعاد مادی و معنوی فراگیرندگان

← معماری مدرسه کارآمد

بیشتر مدرسه‌های صد ساله اخیر ایران، چه بسا در بهترین وضعیت، نقش سرپناه را برای افراد آن ایفا می‌کنند. مدرسه‌هایی که دانش‌آموزان و معلمان را در مقابل آفتاب، باد و باران محافظت می‌کنند. البته به دلیل حاکمیت نقش آموزش رسمی و سنتی در این مدرسه‌ها، فرایند تدریس رسمی معلم هم تا حدودی حمایت می‌شود، اما از

یادگیری فراگیرندگان حمایت محوری چندانی نمی‌شود.

این در حالی است که معماری مدرسه‌ها با نظام تعلیم و تربیت کارآمد، ویژگی‌های کالبدی متفاوتی دارد. اگر یادگیری در مدرسه‌ها به آموزش رسمی ترجیح داده شود، معماری محیط این مدرسه‌ها هم باید به گونه‌ای شکل گیرد که تسهیلگر یادگیری فراگیرندگان شود. در

چنین مدرسه‌هایی، به جای یک محیط آموزشی صلب و غیرمنعطف و فضاهایی دلگیر و یکنواخت، با محیطی تغییرپذیر، اجتماعی، پرنشاط و دوست‌داشتنی، با فضاها و چشم‌اندازهای جذاب و همچنین سرشار از نور طبیعی مواجه می‌شویم. فضاهایی که بیشتر آن‌ها، به شکلی کارآمد، ظرفیت بسترسازی مناسب برای یادگیری را پیدا می‌کنند.

← تفاوت آموزش و یادگیری

ریشه اصلی تفاوت در شکل و کیفیت فضاهای مدرسه‌ها، در تفاوتی است که میان آموزش رسمی و یادگیری وجود دارد. آموزش فعالیتی است که طی آن استعدادها بالقوه یادگیرنده پرورش می‌یابد (افضل‌نیا، ۱۳۹۳). اما این فعالیت،

با محوریت شخص آموزش‌دهنده، مدیریت و اجرا می‌شود. در فرایند آموزش، یادگیرنده نقش منفعل دارد. این در حالی است که در هنگام یادگیری، شخص یادگیرنده نقش فعال دارد. اوست که می‌بیند، تحلیل و تفسیر می‌کند و بر اساس آن نتیجه می‌گیرد یا کشف می‌کند

(کدیور، ۱۳۹۴). بنابراین، یادگیری و آموزش دو موضوع متفاوت هستند که به دلایل مختلف، می‌توان آن‌ها را از هم متمایز ساخت. مایکل پیرن^۱ (۱۳۸۱) این تفاوت‌ها را از شش منظر بررسی و تشریح کرده است. خلاصه این تفاوت‌ها در جدول قابل مشاهده است:

جدول تفاوت‌های آموزش و یادگیری (منبع: نگارنده، مبتنی بر نظرات مایکل پیرن)

رديف	وجه تفاوت	آموزش	يادگيري
۱	منشأ عملیات	برنامه‌ریزی شده و سازمان یافته	پویا و شناور
۲	زمان عملکرد	منقطع، در زمان‌های محدود و تعریف شده	مستمر و جاری
۳	انتخاب موضوع	ازپیش تعیین شده توسط آموزش‌دهنده	انعطاف‌پذیر توسط فراگیرنده
۴	انگیزه اقدامات	احتمال انگیزه نامعلوم برای فراگیرنده	وجود انگیزه روشن برای فراگیرنده
۵	نقش عاملان	نقش فعال برای مدرس و معلم	نقش فعال برای فراگیرنده
۶	کانون توجه	فعالیت‌ها و سازوکارهای ارائه آموزش	فرایندهای درونی شخص فراگیرنده

با توجه به این تفاوت‌ها باید گفت، آموزش و یادگیری دو مقوله کاملاً متفاوت‌اند که البته در ارتباط با یکدیگرند (پیرن، ۱۳۸۱).

شکل ۱: یادگیری و آموزش؛ تفاوت در نقش عاملان

← تأثیر انتخاب رویداد یادگیری برای مدرسه در کالبد آن

اگر یادگیری فرایندی پویا، مستمر و منعطف است که فراگیرندگان باید با انگیزه روشن و نقشی فعال در آن در کانون توجه قرار گیرند، لازم است محیط کارآمد برای یادگیری نیز با ظرفیتی پویا و منعطف، همواره و در همه جای آن محیط، حامی و تسهیلگر آن فراگیرندگان و فعالیت‌های آنان باشد. بنابراین، بسیاری

از فرم‌ها، فضاها و چینش‌هایی که تاکنون در مدرسه‌ها رایج بودند، می‌توانند به شکلی کاملاً متفاوت ظهور و بروز پیدا کنند؛ شکل و انتظام‌بخشی متفاوتی که آن مدرسه‌ها را به محیط‌هایی منعطف، پویا، اجتماعی، دوست‌داشتنی و در یک کلام «کارآمد» تبدیل می‌کند. بر این اساس، در سلسله مقالاتی که با این رویکرد ارائه خواهند شد، فضاهای گوناگونی از مدرسه، مانند کتابخانه،

← ارزیابی وضع موجود و نگاهی دوباره

پیش از اینکه به ویژگی‌های لازم برای کارآمد شدن هر یک از فضاهای فوق بپردازیم، لازم است با نگاهی متفاوت، فضاهای مدرسه خود را بهتر و دقیق‌تر بررسی کنیم و خود را در معرض سؤالاتی درباره این موضوع قرار دهیم. این چالش ذهنی مقدمه خوبی است تا بتوانیم از برخی ویژگی‌های محیطی به اصطلاح «جاف‌فاده» و رایج، در صورت ناکارآمدی آن‌ها، فاصله بگیریم یا عبور کنیم. از خود پرسیم آیا کتابخانه یک مدرسه که تنها از یک مخزن کتاب و یک قرائت‌خانه تشکیل شده باشد، می‌تواند کارآمدی داشته باشد؟ آیا مجهز بودن کارگاه یا آزمایشگاه و حضور یک معلم کاردان در آن‌ها، برای کارآمدی شرطی کافی به حساب می‌آید؟ آیا تعریف ما از دفتر معلمان باید به محلی محدود شود که در آن معلمان استراحت کوتاهی می‌کنند و بعضی اسباب و وسایل خود را قرار می‌دهند؟ آیا فضاهای گوناگون مدرسه تنها با یک یا چند راهرو که فقط نقش معبرهای معمولاً تاریک و غیرمفید را بازی می‌کنند، قابل دسترسی و پیوند به یکدیگرند؟ آیا فضاهای باز مدرسه فقط با امکان تشکیل صفوف صبحگاهی یا وجود زمین‌های ورزشی به کارآمدی دست پیدا می‌کنند؟ آیا فضاهایی که کلاس درس نامیده می‌شوند، با یک تخته سیاه یا سفید، و میز و نیمکت‌ها و سکوی معلم و میز آن به چینش کارآمد خود می‌رسند؟

شکل ۲: کلاس با چینش مناسب برای آموزش رسمی

شکل ۳: کلاس فعال برای یادگیری مشارکتی

پی‌نوشت

1. Michael Pyrene

منابع

۱. افضل‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۳). تکنولوژی یادگیری. سمت. تهران.
۲. پیرن، مایکل (۱۳۸۱)، سازمان‌های یادگیرنده در عمل. ترجمه ابوالفتح لامعی. مؤسسه شاهد ایثارگران. ارومیه.
۳. کدیور، پروین (۱۳۹۴). روان‌شناسی یادگیری از نظریه تا عمل. سمت. تهران.
۴. لائوسون، برابان (۱۳۹۱). زبان فضا. ترجمه علیرضا عینی‌فر و فؤاد کریمیان. مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران. تهران.

هر یک از پرسش‌هایی که مطرح شد، می‌تواند فکر و ذهن ما را تا حدودی برای تغییر و همچنین پایه‌گذاری تعریف‌های جدید آماده کند و به تلاش برای ایجاد شرایط جایگزین وضع موجود سوق دهد. بدیهی است، اگر مدرسه‌های ما در وضع موجود کارآیی لازم را ندارند، ضرورت دارد به فکر تغییر و بازتعریف به منظور کارآمدی آن‌ها باشیم. در شماره‌های بعدی، هر یک از فضاهای پرطرفیت در راستای توسعه زمینه‌های مناسب برای یادگیری را که به بعضی از آن‌ها اشاره شد، بررسی خواهیم کرد.